

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 4ης Μαΐου 2017*

«Προδικαστική παραπομπή — Άρθρο 56 ΣΛΕΕ — Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών — Υπηρεσίες στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως — Εθνική νομοθεσία που απαγορεύει απολύτως τη διαφήμιση για υπηρεσίες στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως — Ύπαρξη διασυνοριακού στοιχείου — Προστασία της δημόσιας υγείας — Αναλογικότητα — Οδηγία 2000/31/ΕΚ — Υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας — Διαφήμιση μέσω δικτυακού τόπου — Μέλος νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος — Επαγγελματικοί κανόνες — Οδηγία 2005/29/ΕΚ — Αθέμιτες εμπορικές πρακτικές — Εθνικοί κανόνες που αφορούν θέματα υγείας — Εθνικοί κανόνες που διέπουν τα νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα»

Στην υπόθεση C-339/15,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το *Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel, strafzaken* (ολλανδόφωνο πρωτοδικείο Βρυξελλών, ποινικό τμήμα, Βέλγιο) με απόφαση της 18ης Ιουνίου 2015, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 7 Ιουλίου 2015, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης κατά του

Luc Vanderborght,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, M. Βηλαρά, J. Malenovský, M. Safjan και D. Šváby, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: V. Tourrès, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 7ης Ιουλίου 2016,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο Luc Vanderborght, εκπροσωπούμενος από τον S. Callens, τον M. Verhaege και την L. Boddez, advocaten,
- ο *Verbond der Vlaamse Tandartsen VZW*, εκπροσωπούμενος από τις N. Van Ranst και V. Vanpeteghem, advocaten,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Pochet και J. Van Holm και τον M. J.-C. Halleux, επικουρούμενους από την A. Fromont και τον L. Van den Hole, advocaten,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τη W. Ferrante, avvocato dello Stato,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους D. Roussanov και F. Wilman,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 49 και 56 ΣΛΕΕ, της οδηγίας 2005/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2005, για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση της οδηγίας 84/450/EOK του Συμβουλίου, των οδηγιών 97/7/EK, 98/27/EK, 2002/65/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου («οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές») (ΕΕ 2005, L 149, σ. 22), και της οδηγίας 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κατά του Luc Vanderborght, εγκατεστημένου στο Βέλγιο οδοντίατρο, ο οποίος δώκεται για παραβίαση εθνικής νομοθεσίας απαγορεύουσας οποιαδήποτε διαφήμιση για υπηρεσίες στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 92/51/EOK

- 3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 92/51/EOK του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 1992, σχετικά με ένα δεύτερο γενικό σύστημα αναγνώρισης της επαγγελματικής εκπαίδευσης, το οποίο συμπληρώνει την οδηγία 89/48/EOK (ΕΕ 1992, L 209, σ. 25), ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοείται:

[...]

στ) ως “νομοθετικά κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα”: η επαγγελματική δραστηριότητα για την πρόσβαση στην οποία ή για την άσκησή της ή έναν από τους τρόπους ασκήσεώς της σε ένα κράτος μέλος απαιτείται, αμέσως ή εμμέσως, βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων, η κατοχή τίτλου εκπαίδευσης ή βεβαίωσης επάρκειας. [...]

[...]»

Η οδηγία 98/34/EK

- 4 Το άρθρο 1, σημείο 2, της οδηγίας 98/34/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ 1998, L 217, σ. 18) (στο εξής: οδηγία 98/34), ορίζει την έννοια της «υπηρεσίας» ως εξής:

«[Ο]ποιαδήποτε υπηρεσία της κοινωνίας των πληροφοριών, ήτοι κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών.

Για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, νοείται με τον όρο:

- “εξ αποστάσεως”: υπηρεσία που παρέχεται χωρίς τα συμβαλλόμενα μέρη να είναι ταυτόχρονα παρόντα,
- “με ηλεκτρονικά μέσα”: υπηρεσία που παρέχεται στην αφετηρία της και γίνεται αποδεκτή στον προορισμό της μέσω εξοπλισμών ηλεκτρονικής επεξεργασίας (συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής συμπίεσης) ή αποθήκευσης δεδομένων και η οποία παρέχεται, διαβιβάζεται και λαμβάνεται εξ ολοκλήρου μέσω τηλεφωνικής γραμμής, ραδιοφωνικής μετάδοσης, οπτικής ίνας ή με άλλα ηλεκτρομαγνητικά μέσα,
- “κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών”: υπηρεσία που παρέχεται με μετάδοση δεδομένων κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας.

[...]»

Η οδηγία 2000/31

- 5 Η αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 2000/31 έχει ως εξής:

«Οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας καλύπτουν μεγάλο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων σε απευθείας σύνδεση (on-line) [...] Οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας δεν περιορίζονται σε υπηρεσίες επιτρέπουσες τη σύναψη συμβάσεων σε απευθείας σύνδεση αλλά επίσης, εφόσον συνιστούν οικονομικές δραστηριότητες, εκτείνονται και σε υπηρεσίες που δεν αμείβονται από τον αποδέκτη τους, όπως είναι η παροχή πληροφοριών σε απευθείας σύνδεση ή εμπορικές επικοινωνίες [...]. Οι υπηρεσίες οι οποίες εξ ορισμού δεν παρέχονται εξ αποστάσεως και με ηλεκτρονικά μέσα, όπως ο κατά νόμον έλεγχος των λογιστικών εταιρείας ή η παροχή ιατρικών συμβουλών όταν απαιτείται φυσική εξέταση του ασθενούς, δεν αποτελούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας.»

- 6 Το άρθρο 2 της ως άνω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», έχει ως εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

- α) “υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας”: υπηρεσίες κατά την έννοια της παραγράφου 2 του άρθρου 1 της οδηγίας [98/34].

[...]

στ) “εμπορικές επικοινωνίες”: όλες οι μορφές επικοινωνίας που αποσκοπούν να προωθήσουν, άμεσα ή έμμεσα, αγαθά, υπηρεσίες ή την εικόνα μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού ή ενός προσώπου που ασκεί εμπορική, βιομηχανική ή βιοτεχνική δραστηριότητα ή νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα. [...]

[...]

ζ) “νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα”: κάθε επάγγελμα κατά την έννοια είτε του άρθρου 1 στοιχείο δ) της οδηγίας 89/49/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών [...] ή του άρθρου 1 στοιχείο στ) της οδηγίας [92/51] [...].

[...]».

7 Το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα», έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η χρήση εμπορικών επικοινωνιών που συνιστούν υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας ή αποτελούν μέρος της, η οποία παρέχεται από μέλος νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος, επιτρέπεται εφόσον τηρεί τους επαγγελματικούς κανόνες οι οποίοι διέπουν την ανεξαρτησία, την αξιοπρέπεια και το ήθος του επαγγέλματος, καθώς και το επαγγελματικό απόρρητο και την πίστη προς τους πελάτες και τους συναδέλφους.

2. Με την επιφύλαξη της αυτονομίας των επαγγελματικών οργανισμών και ενώσεων, τα κράτη μέλη και η Επιτροπή ενθαρρύνουν τις επαγγελματικές ενώσεις και οργανισμούς να καταρτίζουν κώδικες δεοντολογίας σε κοινοτικό επίπεδο προκειμένου να προσδιορίζουν ποιες πληροφορίες μπορούν να δοθούν στα πλαίσια της εμπορικής επικοινωνίας, σύμφωνα με τους κανόνες που αναφέρονται στην παράγραφο 1.»

Η οδηγία 2005/29

8 Η αιτιολογική σκέψη 9 της οδηγίας 2005/29 έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία ισχύει υπό την επιφύλαξη επί μέρους προσφυγών ατόμων που έχουν υποστεί ζημία από αθέμιτη εμπορική πρακτική. Επίσης δεν θίγει την κοινοτική και εθνική νομοθεσία για [...] τα θέματα υγείας και ασφαλείας προϊόντων [...]. Έτσι, τα κράτη μέλη θα μπορούν, στην επικράτειά τους, να διατηρούν ή να εισάγουν περιορισμούς και απαγορεύσεις εμπορικών πρακτικών για λόγους προστασίας της υγείας και ασφάλειας των καταναλωτών ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασης του εμπορευόμενου π.χ. σε σχέση με το οινόπνευμα, τον καπνό ή τα φαρμακευτικά προϊόντα. [...]»

9 Το άρθρο 2 της ως άνω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», έχει ως εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας νοούνται ως:

[...]

γ) “προϊόν”: κάθε αγαθό ή υπηρεσία, συμπεριλαμβανομένης της ακίνητης περιουσίας, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων.

δ) “εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές” (οι οποίες αναφέρονται στο εξής και ως “εμπορικές πρακτικές”): κάθε πράξη, παράλειψη, τρόπος συμπεριφοράς ή εκπροσώπησης, εμπορική επικοινωνία, συμπεριλαμβανομένης της διαφήμισης και του μάρκετινγκ, ενός εμπορευομένου, άμεσα συνδεδεμένη με την προώθηση, πώληση ή προμήθεια ενός προϊόντος σε καταναλωτές.

[...]».

10 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία ισχύει για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές, όπως αυτές θεσπίζονται στο άρθρο 5, πριν, κατά τη διάρκεια και ύστερα από εμπορική συναλλαγή σχετιζόμενη με ένα συγκεκριμένο προϊόν.

[...]

3. Η παρούσα οδηγία ισχύει υπό την επιφύλαξη των κοινοτικών ή εθνικών κανόνων που αφορούν θέματα υγείας και ασφάλειας των προϊόντων.

[...]

8. Η παρούσα οδηγία ισχύει υπό την επιφύλαξη των τυχόν όρων εγκατάστασης, ή των καθεστώτων αδειών, ή των δεοντολογικών κωδίκων συμπεριφοράς ή άλλων ειδικών κανόνων που διέπουν νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα προκειμένου να τηρούνται υψηλά πρότυπα επαγγελματικής ακεραιότητας, τους οποίους μπορούν να επιβάλλουν στους επαγγελματίες τα κράτη μέλη, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο.

[...]»

Το βελγικό δίκαιο

11 Το άρθρο 8 quinquies του Koninklijk Besluit houdende reglement op de beoefening van de tandheekkunde (βασιλικού διατάγματος για τη ρύθμιση της ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος) της 1ης Ιουνίου 1934 (*Belgisch Staatsblad* της 7ης Ιουνίου 1934, σ. 3220), ορίζει τα εξής:

«Για τη γνωστοποίηση στο κοινό, στο κτίριο στο οποίο ειδικευμένο πρόσωπο [...] ασκεί το επάγγελμα του οδοντιάτρου, είναι δυνατή μόνο η ανάρτηση επιγραφής ή πινακίδας διακριτικής σε διαστάσεις και όψη, αναγράφουσας το όνομα του επαγγελματία και ενδεχομένως τον κατά νόμον τίτλο του, τις ημέρες και ώρες λειτουργίας του ιατρείου, την ονομασία της επιχειρήσεως ή του υγειονομικού φορέα εντός του οποίου αυτός ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα· αυτή μπορεί επίσης να αναφέρει τον τομέα οδοντιατρικής στον οποίο ειδικεύεται ο επαγγελματίας: επανορθωτική οδοντιατρική, προσθετική, ορθοδοντική, χειρουργική οδοντιατρική.

[...]»

12 Το άρθρο 1 του Wet betreffende de publiciteit inzake tandverzorging (νόμου περί της διαφήμισεως όσον αφορά υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως), της 15ης Απριλίου 1958 (*Belgisch Staatsblad* της 5ης Μαΐου 1958, σ. 3542), έχει ως εξής:

«Ουδείς δύναται να πραγματοποιήσει, άμεσα ή έμμεσα, διαφήμιση καθ' οιονδήποτε τρόπο για τη θεραπεία από τον ίδιο ή άλλο πρόσωπο ειδικευμένο ή μη, στο Βέλγιο ή στην αλλοδαπή, των παθήσεων, τραυμάτων ή ανωμαλιών του στόματος και των οδόντων, ειδικά μέσω προθηκών,

πινακίδων, επιγραφών ή πλακετών ικανών να παραπλανήσουν ως προς το νόμιμο της αναγγελλόμενης δραστηριότητας, μέσω φυλλαδίων πάσης φύσεως, διά του τύπου, των ραδιοκυμάτων και του κινηματογράφου [...].».

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 13 Ο L. Vanderborght, κατά τον χρόνο κατά τον οποίο έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά τα οποία οδήγησαν στην ποινική του δίωξη, ασκούσε τη δραστηριότητά του ως διπλωματούχος οδοντίατρος στο Orwijk (Βέλγιο). Η εις βάρος του δίωξη οφείλεται στο ότι, τουλάχιστον μεταξύ Μαρτίου 2003 και Ιανουαρίου 2014, είχε διαφημίσει υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως κατά παραβίαση του βελγικού δικαίου.
- 14 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο L. Vanderborght εγκατέστησε διαφημιστικό πλαίσιο με τρεις τυπωμένες όψεις, όπου αναγραφόταν το όνομά του, η ιδιότητά του ως οδοντιάτρου, η διεύθυνση του δικτυακού τόπου του και ο αριθμός κλήσεως του ιατρείου του.
- 15 Ακόμη, ο L. Vanderborght δημιούργησε δικτυακό τόπο, ο οποίος προοριζόταν για την ενημέρωση των ασθενών σχετικά με τα διάφορα είδη θεραπευτικών αγωγών που εφαρμόζει στο ιατρείο του. Τέλος, δημοσίευσε ορισμένες διαφημιστικές καταχωρίσεις σε τοπικές εφημερίδες.
- 16 Η ποινική δίωξη κινήθηκε κατόπιν καταγγελίας που υπέβαλε ο επαγγελματικός σύλλογος Verbond der Vlaamse Tandartsen VZW.
- 17 Στις 6 Φεβρουαρίου 2014, ο εισαγγελέας ζήτησε την παραπομπή του L. Vanderborght ενώπιον του πλημμελειοδικείου. Με βούλευμα της 25ης Μαρτίου 2014, το δικαστικό συμβούλιο παρέπεμψε τον L. Vanderborght ενώπιον του Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel, strafzaken (ολλανδόφωνο πρωτοδικείο Βρυξελλών, ποινικό τμήμα, Βέλγιο).
- 18 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ο L. Vanderborght υποστηρίζει ότι το άρθρο 1 του νόμου της 15ης Απριλίου 1958 περί της διαφημίσεως όσον αφορά υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως, που απαγορεύει απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, καθώς και το άρθρο 8 quinquies του βασιλικού διατάγματος της 1ης Ιουνίου 1934 για τη ρύθμιση της ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος, που καθορίζει συγκεκριμένες απαιτήσεις διακριτικότητας όσον αφορά τις πινακίδες των οδοντιατρείων, αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης, ιδίως στις οδηγίες 2005/29 και 2000/31 και στα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ.
- 19 Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι η διαφορά της κύριας δίκης έχει διασυνοριακή διάσταση βασιζόμενο ιδίως στις πληροφορίες κατά τις οποίες ο L. Vanderborght δημοσιοποιεί μέσω του διαδικτύου διαφημίσεις που μπορούν να επηρεάσουν ασθενείς σε άλλα κράτη μέλη και παρέχει περίθαλψη σε πελατεία η οποία εν μέρει προέρχεται από άλλα κράτη μέλη.
- 20 Στο πλαίσιο αυτό, το Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel, strafzaken (ολλανδόφωνο πρωτοδικείο Βρυξελλών, ποινικό τμήμα) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
 - «1) Πρέπει η οδηγία 2005/29 να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνικό νόμο ο οποίος απαγορεύει με απόλυτο τρόπο κάθε διαφήμιση, από οποιοδήποτε πρόσωπο, σχετικά με τη στοματική υγειονομική ή οδοντιατρική περίθαλψη, όπως το άρθρο 1 του νόμου της 15ης Απριλίου 1958 περί της διαφημίσεως όσον αφορά υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως;
 - 2) Πρέπει η απαγόρευση διαφημίσεως της παροχής υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής ή οδοντιατρικής περιθάλψεως να εξομοιωθεί με “κανόνα που αφορά θέματα υγείας και ασφάλειας των προϊόντων” κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2005/29;

- 3) Πρέπει η οδηγία 2005/29 να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική διάταξη, όπως το άρθρο 8 *quinquies* του βασιλικού διατάγματος της 1ης Ιουνίου 1934 για τη ρύθμιση της ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος, η οποία περιγράφει λεπτομερώς τις απαιτήσεις διακριτικότητας που πρέπει να ικανοποιεί μια προοριζόμενη για το κοινό πινακίδα οδοντιατρείου;
- 4) Πρέπει η οδηγία 2000/31 να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνικό νόμο ο οποίος απαγορεύει με απόλυτο τρόπο κάθε διαφήμιση, από οποιοδήποτε πρόσωπο, σχετικά με τη στοματική υγειονομική ή οδοντιατρική περίθαλψη, περιλαμβανομένης της εμπορικής διαφήμισεως διά της ηλεκτρονικής οδού (ιστότοπου), όπως το άρθρο 1 του νόμου της 15ης Απριλίου 1958 περί της διαφήμισεως όσον αφορά υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως;
- 5) Κατά ποιον τρόπο πρέπει να ερμηνευθεί η έννοια “υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας” όπως ορίζεται στο άρθρο 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2000/31 το οποίο παραπέμπει στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 98/34;
- 6) Πρέπει τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, με την οποία, με σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας, επιβάλλεται πλήρης απαγόρευση της διαφήμισεως για τις υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου, του δεύτερου και του τρίτου ερωτήματος

- 21 Με το πρώτο, το δεύτερο και το τρίτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να συνεξετασθούν, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινισθεί αν η οδηγία 2005/29 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία προστατεύει τη δημόσια υγεία και την αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος, αφενός, απαγορεύοντας γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως και, αφετέρου, καθορίζοντας συγκεκριμένες απαιτήσεις διακριτικότητας όσον αφορά τις πινακίδες των οδοντιατρείων.
- 22 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, πρέπει καταρχάς να κριθεί αν οι διαφημίσεις τις οποίες αφορά η επίδικη στην κύρια δίκη απαγόρευση συνιστούν εμπορικές πρακτικές κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ΄, της οδηγίας 2005/29, με συνέπεια να υπόκεινται στις διατάξεις της οδηγίας αυτής (βλ., κατ’ αναλογίαν, απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2010, *Mediaprint Zeitungs- und Zeitschriftenverlag*, C-540/08, EU:C:2010:660, σκέψη 16).
- 23 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το άρθρο 2, στοιχείο δ΄, της ως άνω οδηγίας ορίζει, με διατύπωση ιδιαίτερα ευρεία, την έννοια της «εμπορικής πρακτικής» ως «κάθε πράξη, παράλειψη, τρόπ[ο] συμπεριφοράς ή εκπροσώπησης, εμπορική επικοινωνία, συμπεριλαμβανομένης της διαφήμισης και του μάρκετινγκ, ενός εμπορευομένου, άμεσα συνδεδεμένη με την προώθηση, πώληση ή προμήθεια ενός προϊόντος σε καταναλωτές» (απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2010, *Mediaprint Zeitungs- und Zeitschriftenverlag*, C-540/08, EU:C:2010:660, σκέψη 17).
- 24 Η δε έννοια του «προϊόντος» καλύπτει, κατά το άρθρο 2, στοιχείο γ΄, της εν λόγω οδηγίας, κάθε αγαθό ή υπηρεσία.
- 25 Εξ αυτού συνάγεται ότι η διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, είτε με δημοσιεύσεις σε περιοδικώς εμφανιζόμενα διαφημιστικά έντυπα, είτε στο διαδίκτυο, είτε με πινακίδες, συνιστά «εμπορική πρακτική» κατά την έννοια της οδηγίας 2005/29.

- 26 Πάντως, κατά το άρθρο της 3, παράγραφος 3, η οδηγία ισχύει υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου που αφορούν θέματα υγείας και ασφάλειας των προϊόντων.
- 27 Εξάλλου, επισημαίνεται ότι, κατά το άρθρο της 3, παράγραφος 8, η οδηγία ισχύει υπό την επιφύλαξη των δεοντολογικών κωδίκων συμπεριφοράς ή άλλων ειδικών κανόνων που διέπουν νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα προκειμένου να τηρούνται υψηλά πρότυπα επαγγελματικής ακεραιότητας και τους οποίους μπορούν να επιβάλλουν στους επαγγελματίες τα κράτη μέλη, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης.
- 28 Από τη διάταξη αυτή προκύπτει συνεπώς ότι οι εθνικοί κανόνες που αφορούν θέματα υγείας και ασφάλειας των προϊόντων ή οι ειδικοί κανόνες που διέπουν τα νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα δεν θίγονται από την οδηγία 2005/29.
- 29 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει όμως ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία, δηλαδή το άρθρο 1 του νόμου της 15ης Απριλίου 1958 περί της διαφημίσεως όσον αφορά υπηρεσίες οδοντιατρικής περιθάλψεως και το άρθρο 8 *quinquies* του βασιλικού διατάγματος της 1ης Ιουνίου 1934 για τη ρύθμιση της ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος, προστατεύουν αντιστοίχως τη δημόσια υγεία και την αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος, οπότε η νομοθεσία αυτή εμπίπτει στο άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 8, της οδηγίας 2005/29.
- 30 Βάσει του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο, στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 2005/29 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία προστατεύει τη δημόσια υγεία και την αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος, αφενός, απαγορεύοντας γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγιονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως και, αφετέρου, καθορίζοντας συγκεκριμένες απαιτήσεις διακριτικότητας όσον αφορά τις πινακίδες των οδοντιατρείων.

Επί του τετάρτου και του πέμπτου ερωτήματος

- 31 Με το τέταρτο και το πέμπτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να συνεξετασθούν, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν η οδηγία 2000/31 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγιονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, στον βαθμό που η νομοθεσία αυτή απαγορεύει κάθε μορφή εμπορικής επικοινωνίας με ηλεκτρονικά μέσα, περιλαμβανομένης της εμπορικής επικοινωνίας μέσω δικτυακού τόπου που έχει δημιουργηθεί από οδοντίατρο.
- 32 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας διατυπώνει την αρχή ότι τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι επιτρέπεται η χρήση εμπορικών επικοινωνιών που συνιστούν υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας η οποία παρέχεται από μέλος νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος, ή αποτελούν μέρος της υπηρεσίας αυτής.
- 33 Από το άρθρο 2, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2000/31, σε συνδυασμό με το άρθρο 1, στοιχείο στ', της οδηγίας 92/51, στο οποίο παραπέμπει η πρώτη διάταξη, προκύπτει ότι ως «νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα» πρέπει ιδίως να θεωρείται η επαγγελματική δραστηριότητα για την πρόσβαση στην οποία ή για την άσκηση της οποίας απαιτείται, βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων, η κατοχή τίτλου εκπαίδευσης ή βεβαίωσης επάρκειας.
- 34 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι στο Βέλγιο το επάγγελμα του οδοντιάτρου συνιστά νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2000/31.

- 35 Ακόμη, κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31, σε συνδυασμό με το άρθρο 1, σημείο 2, της οδηγίας 98/34, στην έννοια «υπηρεσίες της κοινωνίας [της πληροφορίας]» περιλαμβάνεται «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών».
- 36 Η αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 2000/31 διευκρινίζει ότι η έννοια των «υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας» καλύπτει μεγάλο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων σε απευθείας σύνδεση (on-line) και ότι δεν περιορίζεται σε υπηρεσίες επιτρέπουσες τη σύναψη συμβάσεων σε απευθείας σύνδεση αλλά επίσης, εφόσον οι εν λόγω υπηρεσίες συνιστούν οικονομικές δραστηριότητες, εκτείνεται και σε υπηρεσίες που δεν αμείβονται από τον αποδέκτη τους, όπως είναι η παροχή πληροφοριών σε απευθείας σύνδεση ή εμπορικές επικοινωνίες.
- 37 Υπ' αυτές τις συνθήκες, πρέπει να θεωρηθεί ότι η διαδικτυακή διαφήμιση είναι ικανή να αποτελέσει υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια της οδηγίας 2000/31 (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, *Mc Fadden*, C-484/14, EU:C:2016:689, σκέψεις 41 και 42).
- 38 Εξάλλου, το άρθρο 2, στοιχείο στ', της ως άνω οδηγίας διευκρινίζει ότι η έννοια των «εμπορικών επικοινωνιών» καλύπτει μεταξύ άλλων όλες τις μορφές επικοινωνίας που αποσκοπούν να προωθήσουν, άμεσα ή έμμεσα, υπηρεσίες ενός προσώπου το οποίο ασκεί νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα.
- 39 Επομένως, η διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, η οποία πραγματοποιείται μέσω δικτυακού τόπου δημιουργηθέντος από μέλος νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος, είναι εμπορική επικοινωνία η οποία συνιστά υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας ή αποτελεί μέρος της, κατά την έννοια του άρθρου 8 της οδηγίας 2000/31.
- 40 Κατά συνέπεια, πρέπει να θεωρηθεί ότι από τη διάταξη αυτή συνάγεται, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 50 των προτάσεών του, υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίζουν ότι τέτοιες εμπορικές επικοινωνίες καταρχήν επιτρέπονται.
- 41 Συναφώς, επισημαίνεται ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτή η προτεινόμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντίθετη ερμηνεία, κατά την οποία η εν λόγω διάταξη καλύπτει μόνο τις διαφημίσεις τις οποίες παρέχει το μέλος ενός νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος όταν ενεργεί ως πάροχος υπηρεσιών διαδικτυακής διαφήμισης, κατά το μέτρο που η ερμηνεία αυτή συνεπάγεται υπέρμετρη μείωση του πεδίου εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως.
- 42 Υπενθυμίζεται ειδικότερα ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 έχει ως σκοπό να παράσχει στα μέλη ενός νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας προκειμένου να προωθήσουν τις δραστηριότητές τους.
- 43 Πάντως, από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι εμπορικές επικοινωνίες όπως οι διαλαμβανόμενες στη σκέψη 39 της παρούσας αποφάσεως δεν πρέπει να επιτρέπονται παρά μόνον εφόσον τηρούν τους επαγγελματικούς κανόνες οι οποίοι διέπουν ιδίως την ανεξαρτησία, την αξιοπρέπεια και το ήθος του οικείου νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος, καθώς και το επαγγελματικό απόρρητο και την πίστη τόσο προς τους πελάτες όσο και προς τους συναδέλφους.
- 44 Οι κατά την εν λόγω διάταξη επαγγελματικοί κανόνες δεν μπορούν όμως να απαγορεύουν γενικώς και απολύτως οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακής διαφήμισης σκοπούσας στην προώθηση της δραστηριότητας ενός προσώπου το οποίο ασκεί νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα, διότι τούτο θα καθιστούσε τη διάταξη αυτή άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας και θα παρακώλυε την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη της Ένωσης σκοπού.

- 45 Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη και η Επιτροπή ενθαρρύνουν την κατάρτιση κωδίκων δεοντολογίας οι οποίοι έχουν ως σκοπό όχι να απαγορεύσουν αυτό το είδος διαφημίσεως, αλλά μάλλον να προσδιορίσουν ποιες πληροφορίες μπορούν να παρασχεθούν στο πλαίσιο της εμπορικής επικοινωνίας, σύμφωνα με τους επαγγελματικούς αυτούς κανόνες.
- 46 Επομένως, ενώ το περιεχόμενο και η μορφή των εμπορικών επικοινωνιών του άρθρου 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 μπορούν νομίμως να οριοθετούνται από επαγγελματικούς κανόνες, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν να ενέχουν γενική και απόλυτη απαγόρευση αυτού του είδους επικοινωνιών.
- 47 Η ως άνω εκτίμηση ισχύει και όσον αφορά εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία εφαρμόζεται μόνο στους οδοντιάτρους.
- 48 Ειδικότερα, επισημαίνεται ότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν απέκλεισε κανένα νομοθετικό κατοχυρωμένο επάγγελμα από την προβλεπόμενη στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 αρχή του επιτρεπτού των διαδικτυακών εμπορικών επικοινωνιών.
- 49 Κατά συνέπεια, η διάταξη αυτή παρέχει μεν τη δυνατότητα να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες των επαγγελματιών υγείας κατά την κατάρτιση των επαγγελματικών κανόνων που αφορούν τα επαγγέλματα αυτά, οριοθετώντας, κατά τρόπο ενδεχομένως στενό, τις μορφές και τους τρόπους πραγματοποίησεως των διαλαμβανόμενων στην εν λόγω διάταξη διαδικτυακών εμπορικών επικοινωνιών προκειμένου ιδίως να εξασφαλίζεται ότι δεν θα πληγεί η εμπιστοσύνη των ασθενών προς τα επαγγέλματα αυτά, πλην όμως οι επαγγελματικοί αυτοί κανόνες δεν μπορούν εγκύρως να απαγορεύσουν κατά τρόπο γενικό και απόλυτο οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακής διαφήμισης σκοπούσας στην προώθηση της δραστηριότητας ενός προσώπου το οποίο ασκεί τέτοιο επάγγελμα.
- 50 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο τέταρτο και στο πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 2000/31 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, στον βαθμό που η νομοθεσία αυτή απαγορεύει κάθε μορφή εμπορικής επικοινωνίας με ηλεκτρονικά μέσα, περιλαμβανομένης της εμπορικής επικοινωνίας μέσω δικτυακού τόπου που έχει δημιουργηθεί από οδοντίατρο.

Επί του έκτου ερωτήματος

- 51 Με το έκτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως.
- 52 Καταρχάς, επισημαίνεται ότι, δεδομένης της απαντήσεως που δόθηκε στο τέταρτο και στο πέμπτο ερώτημα, πρέπει να κριθεί ότι το έκτο ερώτημα αφορά εν τέλει το ζήτημα της συμβατότητας με τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ μιας τέτοιας εθνικής νομοθεσίας στον βαθμό που η νομοθεσία αυτή απαγορεύει τη διαφήμιση που δεν πραγματοποιείται μέσω υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας.

Επί του παραδεκτού

- 53 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι διατάξεις της Συνθήκης με τις οποίες κατοχυρώνονται οι ελευθερίες κυκλοφορίας δεν έχουν εφαρμογή σε περιπτώσεις στις οποίες όλα τα σχετικά στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους (βλ. υπ' αυτήν την έννοια, ιδίως, αποφάσεις της 21ης Οκτωβρίου 1999, *Jägerskjöld*, C-97/98, EU:C:1999:515, σκέψη 42, και της 11ης Ιουλίου 2002, *Carpenter*, C-60/00, EU:C:2002:434, σκέψη 28).

- 54 Βεβαίως, η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά ποινική δίωξη που έχει κινηθεί κατά οδοντιάτρου ο οποίος είναι Βέλγος υπήκοος εγκατεστημένος στο Βέλγιο και ασκεί τη δραστηριότητά του στο κράτος μέλος αυτό.
- 55 Πλην όμως από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ένα μέρος της πελατείας του L. Vanderborght προέρχεται από άλλα κράτη μέλη.
- 56 Το δε Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το γεγονός ότι μέρος της πελατείας αποτελούνταν από πολίτες της Ένωσης προερχόμενους από άλλα κράτη μέλη μπορούσε να συνιστά διασυνοριακό στοιχείο συνεπαγόμενο την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης με τις οποίες κατοχυρώνονται οι ελευθερίες κυκλοφορίας (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, *Berlington Hungary* κ.λπ., C-98/14, EU:C:2015:386, σκέψεις 25 και 26).
- 57 Επομένως, πρέπει να κριθεί ότι το έκτο ερώτημα είναι παραδεκτό.

Επί της ουσίας

- 58 Υπενθυμίζεται ότι, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το εθνικό μέτρο αφορά τόσο την ελευθερία εγκαταστάσεως όσο και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο εξετάζει καταρχήν το επίμαχο μέτρο υπό το πρίσμα της μίας μόνο από τις δύο αυτές ελευθερίες εφόσον προκύπτει ότι, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης, η μία εξ αυτών είναι όλως δευτερεύουσα σε σχέση με την άλλη και μπορεί να συνενωθεί προς αυτήν [απόφαση της 26ης Μαΐου 2016, *NN (L) International*, C-48/15, EU:C:2016:356, σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία].
- 59 Τούτο συμβαίνει εν προκειμένω.
- 60 Ειδικότερα, κατά το μέτρο που το διασυνοριακό στοιχείο βάσει του οποίου έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της Συνθήκης με τις οποίες κατοχυρώνονται οι ελευθερίες κυκλοφορίας συνίσταται στη μετακίνηση αποδεκτών υπηρεσιών οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, *Berlington Hungary* κ.λπ., C-98/14, EU:C:2015:386, σκέψη 26), το έκτο ερώτημα πρέπει να λάβει απάντηση βάσει του άρθρου 56 ΣΛΕΕ.
- 61 Συναφώς, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ως περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών πρέπει να θεωρούνται όλα τα μέτρα που απαγορεύουν, δυσχεραίνουν ή καθιστούν λιγότερο ελκυστική την άσκηση της ελευθερίας αυτής (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, *Corporación Dermoestética*, C-500/06, EU:C:2008:421, σκέψη 32, της 22ας Ιανουαρίου 2015, *Stanley International Betting και Stanleybet Malta*, C-463/13, EU:C:2015:25, σκέψη 45, καθώς και της 28ης Ιανουαρίου 2016, *Laezza*, C-375/14, EU:C:2016:60, σκέψη 21).
- 62 Υπενθυμίζεται ακόμη ότι, ειδικότερα, στην έννοια του «περιορισμού» εμπίπτουν τα μέτρα που λαμβάνει κράτος μέλος τα οποία, μολονότι εφαρμόζονται αδιακρίτως, επηρεάζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών στα άλλα κράτη μέλη (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, *Κωνσταντινίδης*, C-475/11, EU:C:2013:542, σκέψη 45 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 63 Εθνική όμως νομοθεσία η οποία απαγορεύει, γενικώς και απολύτως, οποιαδήποτε διαφήμιση για ορισμένη δραστηριότητα είναι ικανή να περιορίσει τη δυνατότητα των προσώπων που ασκούν τη δραστηριότητα αυτή να γίνουν γνωστά στην εν δυνάμει πελατεία τους και να προωθήσουν τις υπηρεσίες τις οποίες προτίθενται να προσφέρουν στην πελατεία αυτή.
- 64 Συνεπώς, μια τέτοια εθνική νομοθεσία πρέπει να θεωρείται ότι ενέχει περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

- 65 Σχετικά με τη δικαιολόγηση ενός τέτοιου περιορισμού, εθνικά μέτρα ικανά να περιορίσουν την άσκηση των διασφαλιζόμενων από τη Συνθήκη θεμελιωδών ελευθεριών μπορούν να γίνουν δεκτά μόνον εφόσον επιδιώκουν σκοπό γενικού συμφέροντος, είναι πρόσφορα για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού αυτού και δεν βαίνουν πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρου (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, Κωνσταντινίδης, C-475/11, EU:C:2013:542, σκέψη 50 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 66 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία σκοπεί στην προστασία της δημόσιας υγείας και της αξιοπρέπειας του οδοντιατρικού επαγγέλματος.
- 67 Παρατηρείται συναφώς ότι η προστασία της υγείας είναι ένας από τους σκοπούς εκείνους που μπορούν να θεωρηθούν ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος ικανοί να δικαιολογήσουν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 10ης Μαρτίου 2009, Hartlauer, C-169/07, EU:C:2009:141, σκέψη 46, και της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, Κωνσταντινίδης, C-475/11, EU:C:2013:542, σκέψη 51).
- 68 Ακόμη, δεδομένης της σημασίας την οποία έχει η σχέση εμπιστοσύνης η οποία πρέπει να επικρατεί μεταξύ του οδοντιάτρου και του ασθενούς του, πρέπει να θεωρηθεί ότι η προστασία της αξιοπρέπειας του οδοντιατρικού επαγγέλματος είναι επίσης ικανή να αποτελέσει τέτοιο επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος.
- 69 Η εντατική όμως χρήση διαφημίσεων ή η επιλογή διαφημιστικών μηνυμάτων με επιθετικό χαρακτήρα ή και δυνάμενων να παραπλανήσουν τους ασθενείς ως προς τις προσφερόμενες θεραπείες είναι ικανή, σπιλώνοντας την εικόνα του οδοντιατρικού επαγγέλματος, αλλοιώνοντας τη σχέση μεταξύ των οδοντιάτρων και των ασθενών τους και διευκολύνοντας την πραγματοποίηση ακατάλληλων ή περιττών θεραπειών, να παραβιάσει την προστασία της υγείας και να προσβάλει την αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος.
- 70 Στο πλαίσιο αυτό, η γενική και απόλυτη απαγόρευση της διαφήμισης είναι ικανή να εξασφαλίσει την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών διά της αποφυγής της οποιασδήποτε χρήσεως από τους οδοντιάτρους διαφημίσεων και διαφημιστικών μηνυμάτων.
- 71 Σε ό,τι αφορά την αναγκαιότητα ενός περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών όπως ο επίδικος στην κύρια δίκη, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η υγεία και η ζωή του ανθρώπου κατέχουν την πρώτη θέση μεταξύ των προστατευόμενων από τη Συνθήκη αγαθών και συμφερόντων και ότι καταρχήν απόκειται στα κράτη μέλη να αποφασίσουν για το επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας το οποίο προτίθενται να διασφαλίζουν και για τον τρόπο επιτεύξεως του επιπέδου αυτού. Δεδομένου ότι το εν λόγω επίπεδο μπορεί να είναι διαφορετικό σε κάθε κράτος μέλος, πρέπει να γίνεται δεκτό ένα περιθώριο εκτιμήσεως υπέρ των κρατών μελών (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 2ας Δεκεμβρίου 2010, Ker-Optika, C-108/09, EU:C:2010:725, σκέψη 58, και της 12ης Νοεμβρίου 2015, Visnapuu, C-198/14, EU:C:2015:751, σκέψη 118).
- 72 Πρέπει όμως να κριθεί ότι, παρά το περιθώριο αυτό εκτιμήσεως, ο περιορισμός τον οποίο συνεπάγεται η εφαρμογή της επίμαχης στην κύρια δίκη εθνικής νομοθεσίας, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των σκοπών τους οποίους επιδιώκει η νομοθεσία αυτή και οι οποίοι υπενθυμίζονται στη σκέψη 66 της παρούσας αποφάσεως.

- 73 Ειδικότερα, δεν είναι όλα τα απαγορευόμενα από τη νομοθεσία αυτή διαφημιστικά μηνύματα ικανά, αυτά καθεαυτά, να επιφέρουν τα αντιβαίνοντα στους σκοπούς αυτούς αποτελέσματα που προαναφέρθηκαν στη σκέψη 69 της παρούσας αποφάσεως.
- 74 Επισημαίνεται εξάλλου, συναφώς, ότι ναι μεν το Δικαστήριο διαπίστωσε, στη σκέψη 57 της αποφάσεως της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, Κωνσταντινίδης (C-475/11, EU:C:2013:542), ότι είναι συμβατή με το άρθρο 56 ΣΛΕΕ εθνική νομοθεσία που απαγορεύει τις διαφημίσεις οι οποίες αφορούν τις ιατρικές υπηρεσίες και έχουν περιεχόμενο αντίθετο προς την ιατρική δεοντολογία, πλην όμως διαπιστώνεται ότι η επίδικη στην κύρια δίκη νομοθεσία έχει πολύ ευρύτερο αντικείμενο.
- 75 Υπ' αυτές τις συνθήκες, πρέπει να θεωρηθεί ότι οι επιδιωκόμενοι από την επίδικη στην κύρια δίκη νομοθεσία σκοποί θα μπορούσαν να επιτευχθούν με λιγότερο περιοριστικά μέτρα τα οποία θα οριοθετούσαν, κατά τρόπο ενδεχομένως στενό, τις μορφές και την επιμέρους λεπτομερή διαμόρφωση που μπορούν νομίμως να προσλάβουν τα χρησιμοποιούμενα από τους οδοντιάτρους επικοινωνιακά εργαλεία, χωρίς πάντως να απαγορεύουν σε αυτούς γενικώς και απολύτως κάθε μορφή διαφημίσεως.
- 76 Βάσει του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο έκτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 56 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 77 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Η οδηγία 2005/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2005, για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση της οδηγίας 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 98/27/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου («οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές»), πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία προστατεύει τη δημόσια υγεία και την αξιοπρέπεια του οδοντιατρικού επαγγέλματος, αφενός, απαγορεύοντας γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως και, αφετέρου, καθορίζοντας συγκεκριμένες απαιτήσεις διακριτικότητας όσον αφορά τις πινακίδες των οδοντιατρείων.
- 2) Η οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο»), πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως, στον βαθμό που η νομοθεσία αυτή απαγορεύει κάθε μορφή εμπορικής επικοινωνίας με ηλεκτρονικά μέσα, περιλαμβανομένης της εμπορικής επικοινωνίας μέσω δικτυακού τόπου που έχει δημιουργηθεί από οδοντίατρο.

- 3) Το άρθρο 56 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περιθάλψεως.

(υπογραφές)